

MODERN CONCEPTS OF FORMING AND MANAGING MUSEUM COLLECTIONS

Khurshid Otakulovich Khosiyatov

Independent Researcher of the State Museum of History of Uzbekistan

of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan

Associate Professor of Karshi State Technical University

E-mail: xurshid3107@gmail.com

Karshi, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Museum collections, collection formation, collection management, exhibit selection, digitalization, information and communication technologies, museum conservation, cultural heritage, innovative approaches, museum management.

Abstract: This article provides a scientific and theoretical analysis of modern concepts of museum fund formation and management. It examines the sources of collection acquisition, criteria for selecting exhibits, as well as systems for their registration and preservation. Special attention is given to digitalization processes, the implementation of information and communication technologies, and innovative approaches in fund management. The study emphasizes the importance of effective museum fund management for the preservation and promotion of cultural heritage. As a result, scientific conclusions are developed to improve the functioning of modern museums.

Received: 23.05.26

Accepted: 24.05.26

Published: 25.05.26

MUZEY FONDLARINI SHAKLLANTIRISH VA BOSHQARISHNING ZAMONAVIY KONSEPSIYALARI

Xurshid Otaqulovich Xosiyatov

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi

O'zbekiston tarixi davlat muzeyi mustaqil izlanuvchisi

Qarshi davlat texnika universiteti dotsenti

E-mail: xurshid3107@gmail.com

Qarshi, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Muzey fondlari, fondlarni shakllantirish, fond boshqaruvi, eksponatlar seleksiyasi, raqamlashtirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari,

Annotatsiya: Mazkur maqolada muzey fondlarini shakllantirish va boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Unda fondlarni

muzei konservatsiyasi, madaniy meros, to'ldirish manbalari, eksponatlarni tanlash innovatsion yondashuvlar, muzei mezonlari hamda ularni hisobga olish va menejmenti. saqlash tizimlari yoritiladi. Shuningdek, raqamlashtirish jarayonlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi va fond boshqaruvida innovatsion yondashuvlar muhokama etiladi. Tadqiqotda muzei fondlarini samarali boshqarish orqali madaniy merosni asrash va ommalashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Natijada, zamonaviy muzei faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiluvchi ilmiy xulosalar ishlab chiqiladi.

СОВРЕМЕННЫЕ КОНЦЕПЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ И УПРАВЛЕНИЯ МУЗЕЙНЫМИ ФОНДАМИ

Хуршид Отакулович Хосиятов

Независимый исследователь Государственного музея истории Узбекистана

Академии наук Республики Узбекистан,

доцент Каршинского государственного технического университета

E-mail: xurshid3107@gmail.com

Карши, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Музейные фонды, формирование фондов, управление фондами, отбор экспонатов, цифровизация, информационно-коммуникационные технологии, музейная консервация, культурное наследие, инновационные подходы, музейный менеджмент.

Аннотация: В данной статье научно-теоретически анализируются современные концепции формирования и управления музейными фондами. Рассматриваются источники комплектования фондов, критерии отбора экспонатов, а также системы их учета и хранения. Особое внимание уделяется процессам цифровизации, внедрению информационно-коммуникационных технологий и инновационным подходам в управлении фондами. В исследовании подчеркивается значение эффективного управления музейными фондами для сохранения и популяризации культурного наследия. В результате сформулированы научные выводы, направленные на совершенствование деятельности современных музеев.

Kirish. Zamonaviy jamiyatda muzeilar nafaqat tarixiy va madaniy merosni saqlovchi muassasa, balki ilmiy, ma'rifiy hamda ijtimoiy kommunikatsiya markazi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, muzei fondlarini shakllantirish va boshqarish masalasi dolzarb ilmiy muammo sifatida e'tirof etiladi[1].

Muzey fondlari – bu jamiyatning tarixiy xotirasi va madaniy qadriyatlarini o‘zida mujassam etgan noyob manbalar majmui bo‘lib, ularni to‘g‘ri tanlash, tizimlashtirish va saqlash muhim vazifalardan hisoblanadi. Hozirgi kunda raqamlashtirish jarayonlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi hamda innovatsion boshqaruv usullarining rivojlanishi muzey faoliyatiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Shu bois, muzey fondlarini shakllantirish va boshqarishning zamonaviy konsepsiyalarini o‘rganish, ularning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilish ilmiy tadqiqotlarning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi[2].

Muhokama va natijalar. Zamonaviy globallashtirish jarayonlari sharoitida muzeylar jamiyatning madaniy, ilmiy va ma’rifiy hayotida muhim o‘rin egallaydi. Ular nafaqat tarixiy merosni saqlash, balki uni ommalashtirish, talqin qilish va kelajak avlodlarga yetkazish vazifasini ham bajaradi. Shu jihatdan muzey fondlarini shakllantirish va boshqarish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda. Muzey fondlari – bu tarixiy, madaniy, ilmiy va estetik qiymatga ega bo‘lgan moddiy va nomoddiy obyektlar majmui bo‘lib, ularning to‘g‘ri shakllantirilishi va samarali boshqarilishi muzey faoliyatining asosiy yo‘nalishlaridan biridir[3].

Muzey fondlari tushunchasi museologiya fanida markaziy o‘rin tutadi. Ilmiy adabiyotlarda fondlar “muzey kolleksiyalarining asosiy tarkibi bo‘lib, ilmiy, tarixiy va madaniy ahamiyatga ega bo‘lgan eksponatlar yig‘indisi” sifatida talqin qilinadi. Fondlarni shakllantirish jarayoni ilmiy mezonlar asosida amalga oshiriladi va u bir necha bosqichlarni o‘z ichiga oladi: eksponatlarni aniqlash, tanlash, qabul qilish, hujjatlashtirish va saqlash.

Muzey fondlari odatda quyidagi turlarga bo‘linadi[4]:

- asosiy fondlar
- yordamchi fondlar
- ilmiy-yordamchi materiallar

Bu tasnif fondlar bilan ishlashda tizimlilikni ta’minlaydi va boshqaruvni samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Muzey fondlarini shakllantirish murakkab va ko‘p bosqichli jarayon bo‘lib, u ilmiy asoslangan tanlov mezonlariga tayanadi. Eksponatlar quyidagi manbalar orqali to‘ldiriladi[5]:

- arxeologik qazilmalar
- tarixiy ekspeditsiyalar
- xayriya va sovg‘alar
- davlat va xususiy kolleksiyalar
- sotib olish orqali

Ekspozitsiyalarni tanlashda ularning tarixiy qiymati, noyobligi, saqlanish darajasi va ilmiy ahamiyati asosiy mezon sifatida qaraladi. Shu bilan birga, zamonaviy muzeylar faqat moddiy obyektlar bilan cheklanib qolmay, balki nomoddiy meros elementlarini ham fondlarga kiritish masalasiga e'tibor qaratmoqda.

Muzey fondlarini boshqarish – bu ekspozitsiyalarni hisobga olish, saqlash, restavratsiya qilish va ulardan foydalanishni tashkil etish jarayonidir. Zamonaviy boshqaruv konsepsiyalarida quyidagi yo'nalishlar ustuvor hisoblanadi[6]:

- tizimli boshqaruv
- raqamli hisobga olish
- monitoring va nazorat
- xavfsizlikni ta'minlash

Bugungi kunda ko'plab muzeylarda elektron kataloglar, ma'lumotlar bazalari va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari joriy etilmoqda. Bu esa fondlar bilan ishlash samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda.

Raqamlashtirish muzey faoliyatining eng muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. U quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- ekspozitsiyalarni virtual shaklda saqlash
- onlayn kataloglar yaratish
- global axborot tizimlariga integratsiya
- tadqiqotchilar uchun ochiq ma'lumotlar bazasi

Shuningdek, 3D modellashtirish, sun'iy intellekt, QR-kodlar va mobil ilovalar orqali muzey xizmatlari yanada interaktiv va qulay bo'lib bormoqda. Virtual muzeylar esa geografik cheklovlarni bartaraf etib, keng auditoriyani qamrab olish imkonini beradi[7].

Muzey fondlarini saqlash jarayonida konservatsiya va restavratsiya muhim o'rin tutadi. Bu jarayonlar ekspozitsiyalarning fizik holatini saqlash, ularning yemirilishining oldini olish va zarur hollarda tiklashni o'z ichiga oladi. Zamonaviy konservatsiya usullari quyidagilarga asoslanadi:

- iqlim nazorati (harorat va namlik)
- biologik himoya
- kimyoviy ishlov berish
- ilmiy restavratsiya texnologiyalari

Bu chora-tadbirlar madaniy merosni uzoq muddat saqlashga xizmat qiladi. Muzey fondlari jamiyatning tarixiy xotirasini aks ettiruvchi asosiy manbalardan biridir. Ularni samarali boshqarish orqali milliy va jahon madaniy merosi saqlanadi va kelajak avlodlarga yetkaziladi. Shu sababli, muzey fondlari bilan ishlash davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlanadi[8].

Madaniy merosni saqlashda xalqaro tashkilotlar, xususan UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan standartlar muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa muzey faoliyatining xalqaro tajriba bilan uyg'unlashuvini ta'minlaydi.

Zamonaviy muzey boshqaruvi faqat saqlash bilan cheklanmaydi, balki strategik rivojlanishni ham o'z ichiga oladi. Muzey menejmenti quyidagi yo'nalishlarni qamrab oladi:

- rejalashtirish
- marketing
- moliyaviy boshqaruv
- auditoriya bilan ishlash.

Muzeylar turizm, ta'lim va madaniyat sohalari bilan integratsiyalashgan holda faoliyat yuritadi. Bu esa ularning iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi[9].

Muzey fondlarini shakllantirish va boshqarishda bir qator muammolar mavjud:

- moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi
- malakali kadrlar yetishmasligi
- raqamlashtirish darajasining pastligi
- moliyaviy cheklovlar

Shu bilan birga, quyidagi istiqbollari mavjud:

- raqamli texnologiyalarni keng joriy etish
- xalqaro hamkorlikni rivojlantirish
- innovatsion boshqaruv modellarini qo'llash
- yosh mutaxassislarni tayyorlash[10].

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, muzey fondlarini shakllantirish va boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari muzey faoliyatining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ilmiy asoslangan yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar va samarali boshqaruv tizimlari orqali muzey fondlarini saqlash, rivojlantirish va ommalashtirish imkoniyatlari kengaymoqda. Bu esa madaniy merosni asrash va uni kelajak avlodlarga yetkazishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Курбонова Д.А. Хориж музейларида сақланаётган темурийлар даврига оид тарихий ва маданий ёдгорликлар: тарих фан. ном. дисс. автореф. – Т., 2009. – Б. 11.
2. Эргашева Ю.А., Хоситов Х.О. Қашқадарё вилоят ўлкани ўрганиш музейининг ривожланиш босқичлари // “Моддий-маънавий мерос ва умумбашарий қадриятлар” мавзусидаги илмий мақолалар тўплами. – Тошкент, 2013. – Б. 282.

3. Воронцов Б. Забота о посетителях. Методы работы с аудиторией, не требующий больших затрат // Материалы российско-британского семинара «Музеи в период перемен». – Спб., 1997. – С. 89.
4. Эргашева Ю.А., Хоситов Х.О. Қашқадарё вилоят ўлкани ўрганиш музейининг ривожланиш босқичлари // “Моддий-маънавий мерос ва умумбашарий қадриятлар” мавзусидаги илмий мақолалар тўплами. – Тошкент, 2013. – Б. 289.
5. Известия Средне-Азиатского Комитета по делам музеев и охраны памятников старины, искусства и природы. – Вып. 1. – Ташкент: Средкомстарис, 1926. – С. 312.
6. Государственный музей Востока. Путеводитель. Москва: ГМВ, 2012. – С. 24–37.
7. Курязова Д.Т. Ўзбекистон музейлари ва уларнинг мустақиллик давридаги фаолияти (тарих ва ўлкашунослик музейлари мисолида): тарих фан. ном. дисс. автореф. – Тошкент, 2009. – Б. 13.
8. Садыков Х., Гласс Ю., Цой Е. Музеи Узбекистана. Путеводитель-справочник. – Ташкент, 1991. – С. 5.
9. Бекмуродов М.Б., Рашидов М.Х. Музейшунослик. Тошкент, 2007. – Б. 17.
10. O‘zbekiston Milliy Arxivi, R-394-jamg‘arma, 1-ro‘uxat, 5-ish, 7-varaq.